

12 Ορολογία της παροιμίας: Συγκριτική μελέτη όρων στην ισπανική και ελληνική γλώσσα

Μιχαλία Παπαϊωάννου

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παροιμιολογία ως επιστημονικός κλάδος τοποθετείται χρονικά νωρίτερα από εκείνον της φρασεολογίας και μέχρι πρόσφατα αντιμετωπιζόταν από λαογραφική σκοπιά και όχι αμιγώς γλωσσολογική. Μέχρι σήμερα εξακολουθούν να αποτελούν αντικείμενο διχογνωμίας μεταξύ των επιστημόνων ζητήματα όπως τα χαρακτηριστικά των φρασεολογισμών, ο ορισμός αυτού του συνδυασμού λέξεων και κατ' επέκταση και ενός ορισμού που να αφορά την ίδια την παροιμία και τα είδη που ανήκουν στην κατηγορία αυτή. Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η παρουσίαση του κλάδου της παροιμιολογίας τόσο στην Ισπανία όσο και στην Ελλάδα καθώς επίσης και των όρων του παροιμιακού λόγου στην ισπανική και την ελληνική γλώσσα. Επιπλέον, επιχειρείται μια προσπάθεια απόδοσης των όρων αυτών από την ισπανική στην ελληνική γλώσσα που θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί ως γλωσσάρι όρων από νέους ερευνητές και μαθητές των γλωσσών αυτών, μια που τουλάχιστον για την ελληνική γλώσσα οι όροι αυτοί στην πλειοψηφία τους δεν εντοπίζονται σε συγκεκριμένα εγχειρίδια.

Proverb terminology: A contrastive study of terms in Spanish and Greek language

Michalia Papaioannou

ABSTRACT

The scientific discipline of paremiology is dated before that of phraseology and, up until recently, it was approached from a folklore perspective and not from a linguistic one. To this day, issues such as the characteristics of phraseology, the definition of a specific combination of words and - by extension - the definition of the proverb itself, as well as the types of proverbs that fall into this category, are still considered to be a subject of controversy among scientists. The purpose of this study is to present the discipline of paremiology, as is found in both Spain and Greece, not to mention to portray the terms of paremiological speech in both the Spanish and Greek languages. Furthermore, there will be an attempt to translate these terms from Spanish to Greek, which could contribute to the creation of a Terms Glossary, meant to be used by Spanish and Greek young researchers and students, given that, at least for the Greek language, such terms cannot be found - for the most part - in specific handbooks.

0 Εισαγωγή

Η παρούσα εργασία αποτελεί μέρος της διδακτορικής διατριβής με αντικείμενο: «Συγκριτική μελέτη των φρασεολογικών μονάδων που εμπεριέχουν τα ρήματα κίνησης *πηγαίνω* και *έρχομαι* στην ισπανική και την ελληνική γλώσσα», η οποία εκπονήθηκε στο Τμήμα Ισπανικής Γλώσσας και Φιλολογίας στο Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Ο τομέας της φρασεολογίας είναι ιδιαίτερα αναπτυγμένος τα τελευταία χρόνια στην Ισπανία, αλλά εκκολλαπτόμενος ακόμη στον ελλαδικό χώρο. Αντικείμενο μελέτης της φρασεολογίας αποτελεί η *φρασεολογική μονάδα (unidad fraseológica)* (στο εξής ΦΜ για την ελληνική γλώσσα και UF για την ισπανική γλώσσα). Η προσέγγιση του όρου ΦΜ σε θεωρητικό πλαίσιο συμπεριλαμβάνει τόσο τις φράσεις και λεξιλογικές συνάψεις όσο και τις παροιμίες, δεδομένου ότι πολλοί ερευνητές συμπεριλαμβάνουν και τις τελευταίες σε αυτόν. Ωστόσο, μια άλλη ομάδα ερευνητών δεν συμμερίζεται την ίδια άποψη και γι' αυτόν τον λόγο εξαιρεί τις παροιμίες και τα συγγενικά τους είδη από τον όρο ΦΜ και τις εξετάζει ως ανεξάρτητο παροιμιολογικό κλάδο – εκείνον της παροιμιολογίας - υπό τον όρο *παροιμιολογική μονάδα (unidad paremiológica)* (στο εξής ΠΜ για την ελληνική γλώσσα και UP για την ισπανική γλώσσα).

Στην εργασία αυτή θα παρουσιάσουμε τον κλάδο της παροιμιολογίας και κατ' επέκταση των όρων του παροιμιακού λόγου τόσο στην Ισπανία όσο και στην Ελλάδα. Επιπροσθέτως, γίνεται μια προσπάθεια απόδοσης των όρων αυτών από την ισπανική στην ελληνική γλώσσα μέσω της βιβλιογραφίας που χρησιμοποιήσαμε κατά τη συγγραφή της εν λόγω διατριβής.

Σύμφωνα με την Conenna (2000, σ. 27), «le proverbe a eu, au fil du temps, des moments de forte présence et des moments d'oubli. Autrement dit, son emploi, à tous les niveaux, n'est pas diachroniquement régulier. Il en est de même pour les études qui le concernent», πράγμα που σημαίνει πως τόσο η αντιμετώπιση της παροιμίας, όσο και οι μελέτες γύρω από αυτήν έχουν περάσει από πολλά στάδια και δεν υπήρξαν χρονικά το ίδιο τακτικές.

1 Η παροιμιολογία ως επιστημονικός κλάδος

Αποτελεί γεγονός πως η παροιμιολογία ως ανεξάρτητος κλάδος είναι αρχαιότερος από εκείνον της φρασεολογίας. Ωστόσο, η παροιμία μέχρι πρόσφατα δεν αποτελούσε αντικείμενο επιστημονικής έρευνας και αντιμετωπιζόταν αποκλειστικά από τη σκοπιά της λαογραφίας. Η χρονική στιγμή κατά την οποία η παροιμιολογία διέκρινε τα όριά της από το πεδίο της φρασεολογίας - στο οποίο μέχρι τότε συμπεριλαμβανόταν - ήταν μετά το έργο των Bally και Vinogradov. Από εκεί και έπειτα, οι παροιμίες και τα συγγενικά τους είδη

αποσπάστηκαν από τις ΦΜ που εξετάζει η φρασεολογία και έτσι «γεννήθηκε» η παροιμιολογία ως ξεχωριστό επιστημονικό αντικείμενο. Λίγο αργότερα, βέβαια, η υιοθέτηση αυτής της στάσης αίρεται, καθώς εξακολουθούν να αποτελούν αντικείμενο διχογνωμίας μεταξύ των επιστημόνων ορισμένα ζητήματα όπως τα χαρακτηριστικά των φρασεολογισμών, ο ορισμός αυτού του συνδυασμού λέξεων και κατ' επέκταση και ενός ορισμού που να αφορά την ίδια την παροιμία και τα είδη που ανήκουν στην κατηγορία αυτή.

Σήμερα, ωστόσο, οι παροιμίες υπό μια ευρεία έννοια μπορούν να θεωρηθούν φρασεολογισμοί, αφού οι περισσότεροι ερευνητές (Casares, Coseriu, Zuluaga, Corpas Pastor, Wotjak, Zamora Muñoz) θεωρούν ότι εμπίπτουν στη σφαίρα που περιλαμβάνει τον φρασεολογικό πλούτο. Άλλωστε, σύμφωνα με τον Συμεωνίδη (2000, σ. 19), με βάση τα κριτήρια της σταθερής δομής, της προτασιακής αξίας και της ιδιωτισμικότητας εν μέρει θεωρούνται φρασεολογισμοί υπό την ευρεία έννοια και οι παροιμίες. Άρα, θα μπορούσαμε να συμπεράνουμε πως ο φρασεολογισμός λειτουργεί ως όρος-ομπρέλα υπό τον οποίο βρίσκεται και η παροιμία με τα συγγενικά της είδη.

Η παροιμιολογία ως επιστημονικό αντικείμενο αναπτύχθηκε σε διεθνές επίπεδο μέσα από τα έργα του Άγγλου και γερμανολόγου γλωσσολόγου Archer Taylor, ο οποίος ασχολήθηκε ενδελεχώς με την παροιμία στο έργο του *The Proverb* και το οποίο θεωρείται μέχρι σήμερα έργο αναφοράς στον κλάδο της παροιμιολογίας. Επιπλέον, ο Φινλανδός λαογράφος και παροιμιολόγος Matti Kuusi υπήρξε ο πρώτος διευθυντής έκδοσης του διεθνούς περιοδικού με την ονομασία *Proverbium: Bulletin d'Information sur les Recherches Parémiologiques* (από το 1965 έως το 1975) από την Society for Finnish Literature στο Ελσίνκι. Ακολούθως, ο γλωσσολόγος Wolfgang Meider, συνεχίζοντας το έργο των Taylor και Kuusi, ανέλαβε τη διεύθυνση και συνέχιση του εν λόγω παροιμιολογικού περιοδικού, το οποίο μετονομάστηκε σε *Proverbium: Yearbook of International Proverb Scholarship* (Πανεπιστήμιο του Βερμόντ). Εξέλιξη του περιοδικού *Proverbium* ήταν και η έκδοση του ισπανικού περιοδικού *Paremia* υπό τη διεύθυνση της Julia Sevilla Muñoz στο Πανεπιστήμιο της Μαδρίτης.

Ιστορικά, στην Ισπανία η πρώτη συλλογή από παροιμίες εμφανίζεται τον 14^ο αιώνα, ονομάζεται *Romancea Proverbiorum* και αποτελείται από 150 παροιμίες (refranes), ανώνυμοι συγγραφείς, ενώ στον ελλαδικό χώρο, ο Έλληνας φιλόσοφος Αριστοτέλης (384-322 π.Χ.) υπήρξε ο πρώτος που ασχολήθηκε με τη συλλογή και ταξινόμηση των παροιμιών.

2 Η παροιμία

Ο όρος *paremia* στην ισπανική βιβλιογραφία εμφανίζεται τον 20^ο αιώνα (μέχρι εκείνη την περίοδο χρησιμοποιούσαν τον όρο *refrán*), περίπου στη δεκαετία του 1980, και

χρησιμοποιείται ως *archilexema* (Sevilla Muñoz, 1988, σ. 231) ή ως *υπερώνυμο* (*hiperónimo*) (Corpas Pastor, 1996, σ. 135) εκείνων των γλωσσολογικών μονάδων που συνθέτουν τον παροιμιακό λόγο.

Στην ισπανική βιβλιογραφία οι ορισμοί που εντοπίζουμε είναι περιορισμένοι. Ωστόσο, μέσω διαφόρων ορισμών καταλήγουμε να ορίσουμε την *paremia* (*παροιμία*) ως εκείνη τη μονάδα που αποτελείται από ένα σύντομο εκφώνημα, γνωστού και αποφθεγματικού χαρακτήρα, το οποίο έχει ενσωματωθεί και καθιερωθεί στον λόγο με σταθερό τρόπο και συγκεκριμένα γλωσσολογικά χαρακτηριστικά. Είναι η μονάδα που αντιστοιχεί σε απλή ή σύνθετη πρόταση και αποτελεί μέρος του κοινωνικο-πολιτισμικού υποβάθρου μιας γλωσσικής κοινότητας.

Αντίστοιχα, στην ελληνική γλώσσα, ο όρος *παροιμία* εντοπίζεται για πρώτη φορά κατά την αρχαιότητα και ετυμολογείται σύμφωνα με το ΛΝΕΓ¹ (2002, σ. 1359) από τις λέξεις *παρά+οίμος* «οδός», από τα ρητά που γράφονταν πάνω στους οδοδείκτες στην Αρχαία Αττική, για να διαβάζονται από τους οδοιπόρους. Αναζητώντας το λήμμα *παροιμία* σε λεξικά γενικής χρήσης της ελληνικής, οδηγούμαστε στους ακόλουθους ορισμούς:

- Στο ΛΝΕΓ (2002, σ. 1359), η *παροιμία* ορίζεται ως ένα «σύντομο λαϊκό απόφθεγμα (έμμετρο ή πεζό), που εκφράζει αλληγορικά ή σκωπτικά μια αλήθεια και που αποτελεί προϊόν μακρόχρονης πείρας και λέγεται για να παραδειγματίσει, να διδάξει ή για να σχολιάσει μια κατάσταση».
- Στο ΝΕΛΣΕΔΓ² (2007, σ. 1070), η *παροιμία* ορίζεται ως «λαϊκή φράση που εκφράζει με συντομία και με μεταφορικό, αλληγορικό ή σκωπτικό τρόπο μια σημαντική αλήθεια, λ.χ. *ο καλός караβοκύρης στη φουρτούνα φαίνεται*».
- Στο ΧΛΝΓ³ (2014, σ. 1242), *παροιμία* είναι η «σύντομη λαϊκή ρήση κυρίως με διδακτικό, παραδειγματικό χαρακτήρα, μέσα από την οποία διατυπώνονται αλήθειες για τη ζωή, συνήθως με αλληγορικό ή μεταφορικό τρόπο».
- Σύμφωνα με το ΜΛΕΓ⁴ (2011, σ. 972), η *παροιμία* είναι «λαϊκό απόφθεγμα που αλληγορικά ή ειρωνικά εκφράζει μιαν εμπειρικά βεβαιωμένη αλήθεια».

Συμπεραίνουμε, λοιπόν, ότι η *παροιμία* ορίζεται ως εκείνο το υπερώνυμο που περιλαμβάνει τις παροιμιακές φράσεις, τις ρήσεις, τα γνωμικά, τα αποφθέγματα ενός λαού. Πρόκειται για

---

¹ Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας.

² Νέο ελληνικό λεξικό της σύγχρονης ελληνικής δημοτικής γλώσσας.

³ Χρηστικό λεξικό της νεοελληνικής γλώσσας.

⁴ Μείζον λεξικό της ελληνικής γλώσσας.

λαϊκή φράση που εκφράζεται με συντομία, έχει χαρακτήρα διδακτικό και παραδειγματικό, απομνημονεύεται από τον χρήστη με τρόπο αυθόρμητο και μεταδίδεται από γενιά σε γενιά.

2.1 Συγγενικά είδη παροιμιακού λόγου

Η επιστημονική κοινότητα που ασχολείται με τον παροιμιακό λόγο αντιμετωπίζει δυσκολία σχετικά με την ταξινόμηση των ειδών, τον επικρατέστερο όρο προς χρήση αλλά και τον ορισμό τους και συνεπώς οι απόψεις δεν είναι συγκλίνουσες.

Στην ισπανική γλώσσα παρατηρούμε τους όρους *paremia*, *proverbio*, *aforismo*, *máxima*, *sentencia*, *adagio*, *apoteigma*, *refrán*, *frase proverbial*, *locución proverbial*, *dialogismo*. Αντίστοιχα, στην ελληνική γλώσσα εντοπίζουμε τους όρους *παροιμία*, *παροιμιακή φράση*, *έκφραση*, *γνωμικό*, *γνώμη*, *ρητό*, *νομικό απόφθεγμα*, *απόφθεγμα*, *ιδιωτισμός*, *στοχασμός*, *παιδαριώδης αλήθεια*, *λαπαλισμός*, *σλόγκαν*, *σύνθημα*, *κοινοτυπία*.

Σε μια προσπάθεια ταξινόμησης των παροιμιών και των συγγενικών τους ειδών, οι Sevilla Muñoz και Crida Álvarez (2013, σ. 108) βασίζονται στην έρευνά τους στο γεγονός ότι ο όρος *παροιμία* (*paremia*) αποτελεί το αρχιλέξημα (*archilexema*) κάτω από την ομπρέλα του οποίου εντοπίζονται όλα τα υπόλοιπα είδη. Κατόπιν τούτου, διαχωρίζουν τις παροιμίες με βάση: 1) την προέλευση (γνωστή ή άγνωστη) (*origen conocido o desconocido*) και 2) τη χρήση (λόγια ή καθημερινή) (*uso actual culto o popular*).

Οι συνδυασμοί, δε, που μπορούν να διέπουν μια παροιμία είναι πολλοί, δηλαδή μια παροιμία μπορεί να είναι γνωστής προέλευσης, αλλά η προέλευση αυτή να αγνοείται από την πλειοψηφία των ομιλητών, ωστόσο να χρησιμοποιείται ευρέως και έτσι να είναι αρκετά δημοφιλής. Τέτοια είναι η περίπτωση των αφορισμών. Ομοίως, μια παροιμία μπορεί να είναι άγνωστης προέλευσης αλλά καθημερινής χρήσης και έπειτα χάρη σε αυτή τη συχνότητα χρήσης να έχει συμπεριληφθεί στη γλώσσα. Τέτοιο παράδειγμα αποτελούν οι παροιμίες (*refranes*) από το έργο *El Quijote* του Miguel de Cervantes.

Οι εν λόγω ερευνητές προτείνουν την εξής ταξινόμηση και τους ακόλουθους ορισμούς:

A) *Paremias de origen conocido: el proverbio y el aforismo*.

Ορίζουν αυτές τις παροιμίες ως ακολούθως: «*Paremia de origen conocido es el enunciado sentencioso extraído de un texto o de un hecho, el cual participa de las características generales de las paremiyas y cuyo uso actual puede ser culto o popular*⁵» και υποστηρίζουν

⁵ «*Παροιμία (paremia)* γνωστής προέλευσης είναι το προτασιακό εκφώνημα που εξάγεται από ένα κείμενο ή από ένα γεγονός, το οποίο ανταποκρίνεται στα γενικά χαρακτηριστικά των παροιμιών και η πραγματική του χρήση μπορεί να είναι λόγια ή καθημερινή» (Η μετάφραση του ορισμού είναι δική μας).

ότι οι *παροιμίες* (*paremias*) μπορεί να έχουν πολλές πηγές προέλευσης όπως: η Βίβλος, ο ελληνορωμαϊκός κόσμος, η εθνική και διεθνής λογοτεχνία, η ιστορία, η πολιτική ή εμπορική προπαγάνδα κτλ. (Sevilla Muñoz & Crida Álvarez, 2013, σ. 108). Οι ίδιοι ερευνητές (2013, σ. 109) προβαίνουν στους ακόλουθους ορισμούς:

«El proverbio es un enunciado sentencioso de origen conocido, cuyas características son la procedencia culta, la antigüedad, el tono grave, la gradación idiomática, la potencial variación y el uso preferentemente culto⁶».

Υποκατηγορίες του όρου *proverbio* αποτελούν:

- el proverbio bíblico (η βιβλική παροιμία):
*Dios creó al hombre a su imagen y semejanza*⁷. (ΑΤ, Génesis 1, 27)
- el proverbio grecolatino (η παροιμία ελληνορωμαϊκής προέλευσης):
Constantia fundamentum est omnium virtutum. (proverbio latino)
- proverbios de otras procedencias (παροιμίες άλλης προέλευσης). (Γενικά, εισάγονται με τη μορφή: «como dice el proverbio chino / árabe / ...»)

«El aforismo es un enunciado sentencioso de origen conocido, cuyas características son la procedencia culta, el potencial conocimiento del autor, el tono grave, el alto grado de fijación interna, la gradación idiomática, la escasa variación y el uso preferentemente culto. Los aforismos, en un gran número, fueron dichos por o son atribuidos a personajes famosos, ya sean reales o ficticios, de todos los tiempos, como filósofos, generales, políticos, literatos, etc.⁸».

Υποκατηγορίες του όρου *aforismo* αποτελούν:

- el aforismo ético (ο ηθικός αφορισμός):

---

⁶ «Η *παροιμία* (*proverbio*) είναι ένα προτασιακό εκφώνημα γνωστής προέλευσης, του οποίου τα χαρακτηριστικά είναι η λόγια προέλευση, η αρχαιότητα, ο σοβαρός τόνος, η ιδιωματική διαβάθμιση, η δυναμική παραλλαγή και η κατά προτίμηση λόγια χρήση» (Η μετάφραση του ορισμού είναι δική μας).

⁷ Ο Θεός δημιούργησε τον άνθρωπο κατ' εικόνα και καθ' ομοίωση (Γένεση 1,27).

⁸ «Ο *αφορισμός* είναι ένα προτασιακό εκφώνημα γνωστής προέλευσης, του οποίου τα χαρακτηριστικά είναι η λόγια προέλευση, η πιθανή γνώση του συγγραφέα, ο σοβαρός τόνος, ο υψηλός βαθμός εσωτερικής παγίωσης, η ιδιωματική διαβάθμιση, η χαμηλού βαθμού παραλλαγή και η κατά προτίμηση λόγια χρήση. Οι αφορισμοί, σε μεγάλο αριθμό, ειπώθηκαν από ή αποδίδονται σε διάσημους χαρακτήρες, είτε πραγματικούς είτε φανταστικούς, όλων των εποχών, όπως οι φιλόσοφοι, οι στρατηγοί, οι πολιτικοί, οι λογοτέχνες, κλπ.» (Η μετάφραση του ορισμού είναι δική μας).

*Solo sé que no sé nada*⁹. (Sócrates según Platón)

- el aforismo político (ο πολιτικός αφορισμός):
Vini, vidi, vici. (Julio César)
- el aforismo de origen científico o profesional (ο επιστημονικός ή επαγγελματικός αφορισμός):
*Los polos opuestos se atraen*¹⁰. (ley de la física)
- el aforismo de contenido vario (ο αφορισμός διαφόρου περιεχομένου):
*La suerte está echada*¹¹. (Julio César)

Επιπλέον, θεωρούν ότι οι όροι *máxima*, *sentencia*, *adagio*, *apoteigma* αποτελούν συνώνυμους των όρων *proverbio*¹² και *aforismo*, των οποίων η χρήση οφείλεται σε διαχρονικά κριτήρια και δεν αναλύονται περαιτέρω προς αποφυγή ανούσιων παγιδεύσεων (Sevilla Muñoz & Crida Álvarez, 2013, σ. 109).

B) Paremias de origen anónimo: *el refrán*, *la frase proverbial*, *la locución proverbial*, *el dialogismo*. (Επιπλέον, θεωρούν ότι οι όροι *wellerismo* και *paremia geocosmológica* αποτελούν συνώνυμους αυτών).

Ορίζουν αυτές τις παροιμίες ως ακολούθως: «Paremia de origen anónimo es el enunciado sentencioso, por lo general de uso popular, el cual participa de las características generales de las paremias, pero cuyo origen nos es desconocido¹³» (Sevilla Muñoz & Crida Álvarez, 2013, σ. 108). Οι ίδιοι (2013, σσ. 111-112) δίνουν τους ακόλουθους ορισμούς:

«El refrán es una paremia de origen anónimo y uso popular, cuya estructura es generalmente bimembre, con presencia de elementos mnemotécnicos, con potencial presencia de elementos jocosos, basado en la experiencia y con valor de verdad universal, en su gran mayoría. Los refranes constituyen el grupo más numeroso de paremias de origen anónimo y de uso popular. Con respecto al anonimato de los refranes, algunas paremias de origen conocido entran en el grupo de los refranes cuando la mayoría de los

---

⁹ Εν οίδα ότι ουδέν οίδα (Σωκράτης).

¹⁰ Οι αντίθετοι πόλοι έλκονται (νόμος της φυσικής).

¹¹ Ο κύβος ερρίφθη (Ιούλιος Καίσαρας).

¹² Σε άλλες ρομανικές γλώσσες, όπως η γαλλική ή η ιταλική, δεν υπάρχει η διάκριση μεταξύ των όρων *refrán* και *proverbio*, παρά μόνο το λήμμα *proverbio* (Sevilla Muñoz & Crida Álvarez, 2013, σ. 109).

¹³ «Παροιμία (*paremia*) ανώνυμης προέλευσης είναι το προτασιακό εκφώνημα, συνήθως καθημερινής χρήσης, το οποίο ανταποκρίνεται στα γενικά χαρακτηριστικά των παροιμιών, αλλά η προέλευση του μας είναι άγνωστη» (Η μετάφραση του ορισμού είναι δική μας).

usuarios las emplea ignorando su procedencia¹⁴».

Υποκατηγορίες του όρου *refrán* αποτελούν:

A. Refranes de alcance general (παροιμίες ευρείας χρήσης):

- refranes morales (ηθικές παροιμίες):
*Perro ladrador, poco mordedor*¹⁵.
*No dejes para mañana lo que puedes hacer hoy*¹⁶.
- refranes médicos (ιατρικές παροιμίες):
*Una manzana al día, mantiene alejado al médico / de médico te ahorraría*¹⁷.
- refranes económicos:
*Dinero llama dinero*¹⁸.

B. Refranes de alcance reducido (παροιμίες περιορισμένης χρήσης):

- Refranes temporales y meteorológicos (μετεωρολογικές παροιμίες):
*Cada cosa en su tiempo y los nabos en Adviento*¹⁹.
- Refranes supersticiosos (παροιμίες για προκαταλήψεις):
*Año bisiesto, año siniestro*²⁰.
- Refranes geográficos (γεωγραφικές παροιμίες):
*Quien no ha visto Sevilla, no ha visto maravilla*²¹.

«La frase proverbial es una paremia de origen anónimo –en su inmensa mayoría– y de uso popular, cuya estructura es generalmente unimembre, sin elementos mnemotécnicos, con potencial presencia de elementos jocosos, basado en la experiencia y con valor de verdad universal. Por lo tanto, la diferencia entre frase proverbial y refrán radica en la estructura

---

¹⁴ «Η παροιμία (*refrán*) είναι μια παροιμία ανώνυμης προέλευσης και καθημερινής χρήσης, της οποίας η δομή είναι γενικά διμερής, με παρουσία μνημονιακών στοιχείων, με πιθανή παρουσία αστείων στοιχείων, βασισμένη στην εμπειρία και με αξία καθολικής αλήθειας, στην πλειοψηφία των περιπτώσεων. Οι παροιμίες (*refranes*) αποτελούν την πιο πολυάριθμη ομάδα παροιμιών ανώνυμης προέλευσης και καθημερινής χρήσης. Όσον αφορά την ανωνυμία των παροιμιών (*refranes*), ορισμένες παροιμίες γνωστής προέλευσης εμπίπτουν στην ομάδα των παροιμιών (*refranes*) όταν οι περισσότεροι χρήστες τις χρησιμοποιούν αγνοώντας την προέλευσή τους» (Η μετάφραση του ορισμού είναι δική μας).

¹⁵ Σκύλος που γαυγίζει, δεν δαγκώνει.

¹⁶ Μην αφήνεις για αύριο αυτό που μπορείς να κάνεις σήμερα.

¹⁷ Ένα μήλο την ημέρα, τον γιατρό τον κάνει πέρα.

¹⁸ Τα λεφτά πάνε στα λεφτά.

¹⁹ Κάθε πράγμα στον καιρό του και ο κολιός τον Αύγουστο.

²⁰ Δίσεκτο έτος, κακότυχο έτος.

²¹ Όποιος δεν έχει δει τη Σεβίλλη, δεν έχει δει θαύμα.

oracional y en la presencia o ausencia de elementos mnemotécnicos²²». (*Las paredes oyen*²³. / *El amor es ciego*²⁴.)

Συμπερασματικά, η βασική διαφορά ανάμεσα στον όρο *refrán* και στον όρο *frase proverbial* έγκειται στην προτασιακή δομή (μονομερής, διμερής) και στην παρουσία ή όχι μνημονικών στοιχείων.

«La locución proverbial es considerada una paremia en tanto en cuanto posee carácter de enunciado sentencioso. De origen anónimo y uso popular, presenta una estructura oracional, «cuyo núcleo verbal es conjugable en cuanto a tiempo, persona, modo y aspecto²⁵» (Corpas Pastor, 1996, σ. 140). Puede presentar elementos jocosos. Se basa en la experiencia y tiene valor de verdad universal». (*Ir por lana y volver/salir trasquilado*²⁶.)

«El dialogismo es una paremia de origen anónimo y uso popular, de estructura oracional bimembre o trimembre, el cual se presenta como microtexto narrativo, en el que el discurso dialogado es fundamental. Puede presentar elementos nemotécnicos, mientras que el efecto jocosos es muy común. Se basa en la experiencia y no posee valor de verdad universal²⁷».

---

²² «Η παροιμιώδης φράση είναι μια παροιμία ανώνυμης προέλευσης (στη συντριπτική πλειοψηφία) και καθημερινής χρήσης, της οποίας η δομή είναι γενικά μονομερής, χωρίς μνημονικά στοιχεία, με πιθανή παρουσία αστείων στοιχείων, βασισμένη στην εμπειρία και με αξία καθολικής αλήθειας. Επομένως, η διαφορά μεταξύ της παροιμιώδους φράσης και της παροιμίας (*refrán*) έγκειται στη δομή της πρότασης και στην παρουσία ή απουσία μνημονικών στοιχείων» (Η μετάφραση του ορισμού είναι δική μας).

²³ Οι τοίχοι έχουν αυτιά.

²⁴ Ο έρωτας είναι τυφλός.

²⁵ «Η παροιμιώδης ιδιωματική φράση θεωρείται παροιμία, εφόσον έχει χαρακτήρα προτασιακού εκφωνήματος. Είναι ανώνυμης προέλευσης και καθημερινής χρήσης, παρουσιάζει μια προτασιακή δομή, «της οποίας ο λεκτικός πυρήνας είναι συνδυασμένος με τον χρόνο, το πρόσωπο, τον τρόπο και την οπτική. Μπορεί να παρουσιάζει αστεία στοιχεία. Βασίζεται στην εμπειρία και έχει αξία καθολικής αλήθειας» (Η μετάφραση του ορισμού είναι δική μας).

²⁶ Πήγα για μαλλί και βγήκα κουρεμένος.

²⁷ «Ο διαλογισμός είναι μια παροιμία ανώνυμης προέλευσης και καθημερινής χρήσης, με διμερή ή τριμερή προτασιακή δομή, η οποία παρουσιάζεται ως αφηγηματικό μικροκείμενο, στο οποίο ο διάλογος είναι θεμελιώδους σημασίας. Μπορεί να παρουσιάσει μνημονικά στοιχεία, ενώ το αστείο στοιχείο είναι πολύ συνηθισμένο. Βασίζεται στην εμπειρία και δεν έχει αξία καθολικής αλήθειας» (Η μετάφραση του ορισμού είναι δική μας).

3 Παρουσίαση των όρων στην ισπανική και την ελληνική γλώσσα

Ως απόρροια όλων των όρων και των ορισμών που προαναφέρθηκαν, αλλά και μέσω της ισπανικής βιβλιογραφίας που συμβουλευτήκαμε κατά τη συγγραφή της προαναφερθείσας διατριβής, προέκυψε η ανάγκη μιας καταγραφής και εν συνεχεία απόδοσης των όρων του παροιμιακού λόγου στην ελληνική γλώσσα. Η επιλογή των όρων έγινε χωρίς διακρίσεις ή περιορισμούς, δηλαδή όσοι όροι εντοπίζονταν στα βασικά εγχειρίδια μελέτης μας, σε άρθρα ή οποιαδήποτε άλλη πηγή που συμβουλευτήκαμε και αφορούσε το πεδίο της παροιμιολογίας, συμπεριλαμβάνονται στον πίνακα που ακολουθεί.

Αυτός ο πίνακας αποτελεί μια πρόταση απόδοσης των όρων με αλφαβητική σειρά από την ισπανική στην ελληνική γλώσσα. Πρόκειται περισσότερο για μετάφραση των όρων αυτών από τη μία γλώσσα στην άλλη, μια που η πλειοψηφία των όρων αυτών δεν εντοπίζεται στα ελληνικά λεξικά και όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Γούτσος (2015, σ. 53), «ο ορισμός, ο εντοπισμός και η διάκριση συνάψεων και φράσεων αποτελεί το κεντρικότερο desideratum της σύγχρονης λεξικολογίας, ενώ για τα ελληνικά λείπει η εκτεταμένη θεωρητική και πρακτική έρευνα που θα επέτρεπε τον ακριβή λεξικογραφικό χειρισμό του θέματος». Στην ελληνική βιβλιογραφία οι όροι αυτοί δεν εντοπίζονται εκτενώς και ως εκ τούτου δεν παρουσιάζονται ορισμοί που να κάνουν διακριτά τα όρια των όρων αυτών.

Πίνακας ορολογίας του παροιμιακού λόγου

Ισπανική γλώσσα	Ελληνική γλώσσα
adagio	παροιμία
aforismo	αφορισμός
aforismo de origen científico	επιστημονικός αφορισμός
aforismo de origen profesional	επαγγελματικός αφορισμός
aforismo ético	ηθικός αφορισμός
aforismo político	πολιτικός αφορισμός
apoteigma	απόφθεγμα
axioma	αξίωμα
dialogismo	διαλογισμός
dicho	απόφθεγμα, ρητό
estructura oracional bimembre	διμερής προτασιακή δομή
estructura oracional trimembre	τριμερής προτασιακή δομή
frase proverbial	παροιμιώδης φράση
frase proverbial fija	σταθερή παροιμιώδης φράση
frase proverbial no fija	μη σταθερή παροιμιώδης φράση

fraseología	φρασεολογία
fraseologismo	φρασεολογισμός
idiotismo	ιδιωτισμός
locución proverbial	παροιμιώδης ιδιωματική φράση
máxima	γνωμικό
paremia	παροιμία
paremia caballeresca o heroica	παροιμία με ηρωικό περιεχόμενο
paremia de origen anónimo	παροιμία άγνωστης προέλευσης
paremia de origen conocido	παροιμία γνωστής προέλευσης
paremia jocosa o irónica	παροιμία με αστείο ή ειρωνικό περιεχόμενο
paremia laboral	παροιμία από τον χώρο της εργασίας
paremiología	παροιμιολογία
proverbio	παροιμία
proverbio bíblico	βιβλική παροιμία
proverbio grecolatino	παροιμία ελληνορωμαϊκής προέλευσης
quasi-paremia	ημι-παροιμία
refrán amoroso	αισθηματική παροιμία
refrán de alcance general	παροιμία ευρείας χρήσης
refrán de alcance reducido	παροιμία περιορισμένης χρήσης
refrán económico	οικονομική παροιμία
refrán geográfico	γεωγραφική παροιμία
refrán médico	ιατρική παροιμία
refrán moral	ηθική παροιμία
refrán supersticioso	παροιμία για προκαταλήψεις
refrán temporal y meteorológico	μετεωρολογική παροιμία
sentencia	αρχή
slogan	σλόγκαν
unidad fraseológica	φρασεολογική μονάδα
unidad paremiológica	παροιμιολογική μονάδα
wellerismo	απόφθεγμα, ρητό

4 Συμπεράσματα

Η παρούσα εργασία στόχο είχε να καταδείξει την ανάγκη ενασχόλησης με τον επιστημονικό κλάδο της παροιμιολογίας και του παροιμιακού λόγου μέσα από μια συγκριτική παρουσίαση όρων ανάμεσα στην ισπανική και την ελληνική γλώσσα. Είναι φανερό πως στην Ισπανία ο τομέας αυτός έχει εξελιχθεί πολύ περισσότερο σε σχέση με την Ελλάδα, ωστόσο

σημειώνεται μια πρόοδος τα τελευταία χρόνια και στον ελλαδικό χώρο.

Σε αυτό το σημείο αξίζει να σημειωθεί πως μια συστηματική καταγραφή των ΠΜ και μια ενδελεχής προσπάθεια κατηγοριοποίησής τους θα βοηθούσε πολύ στη διασαφήνιση των όρων που παρουσιάστηκαν στον παραπάνω πίνακα, καθώς και σε μια πολύ καλύτερη διάκριση των ορίων μεταξύ των διαφόρων ορισμών που κατά διαστήματα προτείνονται από τους ερευνητές. Άλλωστε η διπλή εξέταση της κάθε ΠΜ – της σημασιολογικής και της πραγματολογικής – είναι εκείνο που καθιστά πιο δύσκολο το έργο της κατηγοριοποίησης και του ορισμού των διαφόρων υποκατηγοριών. Επομένως, η ταυτόχρονη αναζήτηση του πολιτισμικού υποβάθρου μιας ΠΜ και η γλωσσολογική της ανάλυση σε επίπεδο συντακτικό και λεξιλογικό θα βοηθούσε πολύ στον αποτελεσματικότερο χειρισμό του θέματος.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Conenna, M. (2000). Structure syntaxique des proverbes français et italiens. *Langages*, 34(139), 27-38.
https://www.persee.fr/doc/lgge_0458-726x_2000_num_34_139_2378
- Corpas Pastor, G. (1996). *Manual de fraseología española*. Gredos.
- Sevilla Muñoz, J. (1988). *Hacia una aproximación conceptual de las paremias francesas y españolas*. Editorial Complutense.
- Sevilla Muñoz, J., & Crida Álvarez, C.A. (2013). Las paremias y su clasificación. *Paremia*, 22, 105-114.
- Γούτσος, Δ. (2015). Βιβλιοκριτική: Χρηστικό Λεξικό της Ακαδημίας Αθηνών. *Γλωσσολογία*, 23, 51-56.
- Κριαράς, Ε. (2007). *Νέο Ελληνικό Λεξικό της Σύγχρονης Ελληνικής Δημοτικής Γλώσσας*. Εκδοτική Αθηνών.
- Μπαμπινιώτης, Γ. (2002). *Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας*. Κέντρο Λεξικολογίας.
- Συμεωνίδης, Χ. (2000). *Εισαγωγή στην ελληνική φρασεολογία*. Κώδικας.
- Φυτράκη, Συντακτική Ομάδα. (2011). *Μείζον Λεξικό της Ελληνικής Γλώσσας*. Φυτράκης.
- Χαραλαμπίδης, Χ. (2014). *Χρηστικό Λεξικό της Νεοελληνικής Γλώσσας*. Ακαδημία Αθηνών.

Μιχαλία Παπαϊωάννου

Μεταφράστρια – Διερμηνέας στην Προεδρία της Κυβέρνησης
Μεταδιδακτορική ερευνήτρια ΕΚΠΑ
Ηλ. Ταχ.: liliapapas@hotmail.com